

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versterking van het contact tussen de historische beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerlener land.

Rond het Oudheidkundig Bodemonderzoek
TE HEERLEN, MAART-SEPTEMBER 1952

de ontdekkers van CORIOVALLUM

Nu over het archaeologisch onderzoek, hetwelk op de gemeentelijke eigendommen, gelegen tussen het Raadhuis en de ruïne der thermen, persberichten zijn vrijgegeven, die zich niet beperken tot de opgravingstaak 1952, stelt de Redactie-commissie er prijs op zijn lezerskring ter zake van voorlichting te dienen in het kader van de doelstelling van dit Bulletin. Hierbij wordt ernaar gestreefd deze wetenschappelijke arbeid op enige belangrijke aspecten binnen de objectieve sfeer der feiten, geplaatst in het historisch verband der subjectieve interpretatie-formuleringen, summier samen te vatten en de bereikte resultaten in enige punten vast te leggen.

Een waardige rij van mannen, die door het romeinse verleden van Heerlen zijn gebiologeerd geworden, treedt aan, wanneer wij de wetenschappelijke correctieven van heden aanleggen op de werkmethode, waarmee in het verleden het onderwerp, dat ons bezig houdt, werd benaderd. De bibliographie ter zake opent in elk geval reeds op het jaar 1645!

Onder deze vorsers, geleerden, amateurs en plaatselijke autoriteiten verschijnen in de 19e en begin 20e eeuw lieden, die, bezield met het enthousiasme, dat slechts uit autochthone verbondenheid of uit liefde voor deze wetenschap kan worden verklaard, de bestudering van romeins Heerlen met voortvarendheid en scherpzinnigheid hebben voortgezet. Wij denken hier aan een Cudell uit Rimburch, een Quix uit Wijngaards-hof, een burgemeester Dr. Jaegers van Heerlen, de Rijksarchivarissen Habets en diens leerling Dr. W. Goossens. Van de Leidse Rijksmuseum-

instantie ondervond Heerlen de medewerking van Dr. Leemans, H. Martin en in het bijzonder van Dr. Holwerda, gelijktijdig met Dr. C. Braat. De heer P. Peters, de eerste conservator van Heerlen, werkte samen in de kring Goossens—Holwerda. In deze pleiade treffen we voorts nog de monographiën aan van Mr. H. Hardenberg, van Ir. C. von Frijtag Drabbe en van prof. Dr. R. Müller, de interpreters der Peutingerv kaart; voorts Dr. J. Gorris S.J., die met een taalkundige ontleding van het woord „Cortovallium” zijn ontwikkeling tot het woord „Heerlen” wil bewijzen.

De figuren van Ir. Peutz, prof. van Giffen, Dr. Brunsting en Dr. P. Glazema openen een nieuwe cyclus van personen, die rond de helft der 20e eeuw hun aandacht aan ons lokaal verleden gaan wijden.

Zoals zijn ambtsvoorganger Dr. Jaegers, nu juist honderd jaar geleden, verleent de huidige burgemeester van Heerlen, de Heer M. van Grunsven, aan dit groots wetenschappelijk werk zijn daadwerkelijke steun. Dat hierbij voorts de historische Kring van het Land van Herle en de talrijke lezers van dit „Bulletin” met belangstelling het verloop dezer aangelegenheid volgen, lijdt geen twijfel.

Wanneer we nu afstand nemen van de tijd en van persoonlijke gevoeligheden, die deze kleine wereld van vorsers heeft bewogen, blijkt het, in tegenstelling met hetgeen de „Gazet van Limburg” publiceerde, dat pastoor *J. Habets* ontegenzeggelijk met kop en schouders boven deze groep uitblinkt. Geboortig uit het naburige Oirsbeek, één der voormalige Onderbanken van Heerlen, betoonde hij reeds vroegtijdig bijzondere belangstelling voor het verleden van deze streek. In zijn hoedanigheid van eerste Rijksarchivaris in Limburg, als voorzitter van het Limburgse Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, als lid van de Kon. Akademie van Wetenschappen en van een dertigtal andere geleerde Genootschappen deed hij op het terrein der archaeologie gefundeerde kennis op en kwam op de hoogte van de stand dezer wetenschap in de aangrenzende gebiedsdelen. Zijn door de jaren verruimde en gerijpte inzichten brachten hem tot het besef, de documentaire gegevens met het spade-onderzoek te combineren. Zodoende werd Habets de voortvarende gangmaker der Heerlen = Coriovallum-idee, de ontdekker van de vierromeinse grafvelden rondom Heerlen en van het wegtracé Rimburch—Heerlen—Maastricht, de interpretator van een plaatselijk garnizoen en van administratief-kantonale hoofdplaats. Wezenlijk blijft, dat hij het vraagstuk bewust en zeer positief gericht heeft op de plaatsnamenidentificatie Heerlen = Coriovallum, hetgeen in de vakliteratuur van die dagen een novum betekende.

Hierop voortbouwend trad de trits Goossens—Peters—Holwerda naar voren: Goossens, de bedachtzame en conscientieuze observator, de grondlegger van de idee, dat Heerlen een provinciaal aardewerk-centrum moet zijn geweest. P. Peters, het type van een kundig autodidact, die in nauwe relatie met de wetenschapsman van formaat en tevens vriend J. Holwerda de interpretatie-criteria hanteerde op de grote aanwas van bodemvondsten, die in het bouwnijvere Heerlen's centrum van na de

Iste Wereldoorlog aan het daglicht kwamen, de man tenslotte van het spitsgrachtencomplex. Zijn correspondentie met Goossens en Holwerda wordt in het Gemeentearchief bewaard.

Sinds de aanvaarding van het conservatorschap in 1922 heeft P. Peters zich beijverd de voetstappen van zijn oudere vriend W. Goossens te drukken. Zijn speurend oog heeft niet nagelaten al datgene te registreren, hetwelk Heerlen's bodem in deze materie opleverde. Zijn arbeid wordt geaccentueerd door het feit van de vondst van een tracé van een romeinse spitsgracht, geverifieerd door Holwerda, waaruit hij later zijn castella-theorie zou opbouwen.

Opnieuw kwam er een belangrijk perspectief in Juni 1940 de reeds bestaande configuratie reliëf geven, toen de opvolger van de Heer P. Peters, op zijn beurt wederom in de bestaande problematiek door deze ingewijd, de eerste spade in de grond stak voor de ontgraving van muurresten, die achteraf een onderdeel van de ruïne der thermen bleken te zijn. De medicus H. J. Beckers uit Beek, die reeds lang zijn sporen ten aanzien van de Zuid-Limburgse archaeologie had verdiend, kreeg de leiding over dit object, waaraan, toen deze ruïne practisch reeds grotendeels ontgraven was, in 1941 prof. A. E. van Giffen als deskundig adviseur werd toegevoegd, die zijn Instituut in dienst van deze opsporing stelde.

Met Beckers, de vurig-Limburgminnende archaeoloog, sluit de periode der „oude School” in het spade-onderzoek. De door hen, thans verouderde, toegepaste methodiek bestond voornamelijk uit het opsporen der bodemvondsten door middel van het graven van putten met het oogmerk de bouwresten op te sporen en na te gaan. Een type hiervan was de loopgraaftechniek, die aanvankelijk ook bij het thermen-onderzoek is toegepast. In het bijzonder komt hierbij het organisch verband, hetwelk de losse vondsten aan hun eigen cultuurniveau bindt, in het gedrang, terwijl ook overigens geen inzicht verkregen werd van de geaardheid der opeenvolgende strata, hun chronologische configuratie in het geheel van het onderzochte terrein, de vondstomstandigheden, enz.

Nochtans is het passend dank te weten aan al deze zwoegers op Heerlen's archaeologische preciosa, die, elk naar zijn vermogen en als kind van zijn tijd, het zijne ertoe heeft bijgedragen tot completering van onze kennis in deze sector der plaatselijke historie. De interpretatie-critiek en de synthese zijn noemenswaard voortgeschreden op het netelige pad der geschiedkundige waarheid en zekerheid, die in de structurele basis, door het viertal Habets—Goossens—Peters—Holwerda gelegd, zijn voorlopige formulering kreeg. Gecomprimeerd werd de historiek van dit onderzoek opgenomen in de „Miscellanea Mgr. Dr. P. van Gils”, Publications... dans le Limbourg, 1949, deel I, blz. 275—293.

Toen het Gemeentebestuur van Heerlen in 1952 ermee instemde, dat de Rijks Oudheidkundige Bodemdienst een onderzoek op de hiervoor vermelde terreinen zou instellen, waren in grote lijnen de volgende gegevens bekend :

1. het romeins kaartbeeld van Heerlen vertoont een bewoond oppervlak, groot 250×280 m ($0,7$ km²), dat ongeveer omsloten wordt door

- de Geleenstraat — Dr. Poelsstraat — Kapelaan Berixstraat — Tempsplein — Deken Nicolayestraat — de Hesselleplein — Coriovallumstraat West — Valkenburgerweg;
2. deze nederzetting moet ontstaan zijn rondom het wegen-kruispunt Keulen — Boulogne / Xanten — Heerlen;
 3. een versterkte sector binnen deze „statio” lijkt aanwijsbaar;
 4. een pottenbakkersnijverheid van meer dan lokale betekenis is aanvaardbaar;
 5. in het algemeen is bewoning bekend vanaf de eerste helft van de 1ste eeuw tot het einde der 4e eeuw;
 6. het wegvraagstuk heeft ten aanzien van het tracé Keulen—Rimburg —Maastricht met grote waarschijnlijkheid nog in 1939 het reeds eerder in situ aangeduide stratum en as-beloop opgeleverd;
 7. Heerlen was omgeven met tot nu toe 15 bekend geworden landhuizen c.q. centra van landbouwbedrijven.

Genoemde Rijksinstelling nu heeft op 17 Maart zijn werkzaamheden volgens de geperfectioneerde methode van horizontaal-stratigrafische aflezing, intekening en afpelling der bodemsporen in de vlakken, welke door uitdieping putvormig ontstaan, aangepakt. Het meest waardevolle gegeven, dat hierbij zich heeft afgetekend, is wel het beloop van een romeinse weg, die vanuit noordelijke richting Heerlen bereikte, het thans z.g. Schouwburgerrein doorsnijdt en op het belendende terrein naast de thermen onderbroken wordt. Reeds Beckers en van Giffen hadden in 1941 ter plaatse een weg-kern geconstateerd. Het onderzoek 1952 geeft een beeld van een *hoofdweg*, die vermoedelijk geen andere dan de route Xanten — Heerlen kan zijn.

Zulks laat ons toe een prognose te stellen t.a.v. het historische lokale wegen-kruispunt, dat op de Carta Peutingeriana mede gemarkeerd staat. Zowel Habets, Peters en Hardenberg hebben hun opinies dienaangaande ten beste gegeven. Habets localiseerde dit punt, waar thans de Akerstraat, de Dr. Poelsstraat en de Putrgaaf elkaar snijden; Hardenberg gaat in zijn betoog van het Tempsplein uit, terwijl Peters het zoekt op het snijpunt Raadhuisstraat — Tempstraat (nu Raadhuisplein Zuid en Coriovallumstraat Oost).

Er schijnt thans meer klaarheid te komen in deze localiseringspuzzel. Aangezien immers het tracé in noordelijke richting van de vermoedelijke weg Heerlen — Xanten bekend is, alsmede het beloop van de route Keulen — Boulogne is gesitueerd tussen de Uilestraat West — Geleenstraat moet in elk geval een snijpunt aangetroffen worden op een der percelen, die tussen de laatst genoemde straten zijn gelegen.

Een tweede resultaat van betekenis is het feit, dat men tot een meer exacte vaststelling komt van het bewoningspeil in de verschillende elkaar opvolgende perioden. Zo kon met nauwkeurigheid worden geconstateerd, dat de route Xanten — Heerlen op een prae-Claudisch wegdek rust, die tussen de jaren 40 — 50 een nieuw verhardingspakket heeft gekregen.

In de dienovereenkomstige stratigrafische lagen kwamen de relicten van bewoning te voorschijn, vanaf de Augusteïsche tijd tot blijkbaar

tijdens de 4e eeuw, welke zich aan weerszijden van deze hoofdweg localiseerden, voornamelijk evenwel aan de oostkant hiervan.

Voorts werden aan de westzijde van deze weg bodemsporen aangetroffen van twee pottenbakkerijen, die met de vier in September 1941 ontgraven specimina, gelegen aan de oostzijde van dezelfde weg, een belangrijke aanwijzing zijn voor de topografische situatie in het kaartbeeld. Samen-vattend verscheen over deze materie onlangs in de „Maasgouw” (1952, afl. 2) een betoog van de hand van de huidige conservator, waarbij het overigens duidelijk is, dat ook deze zijde van het probleem opnieuw in studie moet worden genomen.

Begeven wij ons nu naar het *thermen-terrein*. Hier werd in 1940 een spitsgrachttracé aangetroffen, in zuid-oostelijke richting, ongeveer evenwijdig aan de Deken Nicolayestraat. In 1941 constateerde men een spitsgrachtprofiel, nu aan de noordzijde op dit terrein, waarvan in 1952 het aanlegniveau, de aanlegtijd, de constructieve wijzigingen en de tijd van buitengebruikstelling alsmede het beloop nader werden bestudeerd. De thermen blijken binnen twee evenwijdig aan elkaar lopende spitsgrachten te liggen.

De vraag, welke *bestemming* dit gebouw heeft gehad, roept het alternatief op van voorziening in militaire dan wel civiele utiliteits-motieven. Toen Dr. Holwerda in September 1940 het thermen-complex overzag, was zijn eerste bemerking afwijzend t.a.v. een militaire bestemming en wel op grond van zijn opzet, inwendige ruimte-verdeling en omvang, die een andere functie suggereren. Hieraan knoopte hij de situerings-factor met het oog op zijn ligging in het plaatselijk romeinse kaartbeeld. De aanwezigheid van zulk een gebouw *binnen* een versterking leek hem normaliter niet aannemelijk toe. Zijn opinie steunde voornamelijk op het visuele beeld der funderingscomplexen en op de bouwkundige allure, die het gezicht van deze ruïne bij de vakman oproept. Zijn visie toetste hij bovendien aan een jarenlange opgedane experientie, waarbij hij o.m. doelde op thermen-opgravingen, die hij elders in het buitenland had geobserveerd.

Het is merkwaardig, dat de Rijks Oudheidkundige Bodemdienst zich t.a.v. deze problematiek op de opinie-Holwerda schijnt terug te trekken. Het functionele karakter onzer thermen zou niet van militaire aard zijn en evenmin met 's keizers expansie-politieke manoeuvres van tussen de jaren 40 — 50 iets te maken hebben. Wij bevinden ons integendeel met dit gebouw midden in de periode van de pax romana. Merkwaardig is in dit verband, dat rond diezelfde tijd de romeinse thermen „am Büchel” te Aken gebouwd werden.

Deze interpretatie roept onmiddellijk de vraag op, waarom de thermen binnen twee spitsgrachten, die op militaire activiteit duiden, zijn gelegen? Dat het gebouw in feite tot het nemen van baden is gebezigd — althans gedurende een bepaalde tijdsduur van zijn bestaan — bewijst het hiertoe geëigende vondstenmateriaal, hetwelk op de museumzaal in het Raadhuis wordt bewaard. Een andere vraag is het, of men aan de Heerlense spitsgrachten inderdaad militaire functie moet toekennen.

Wanneer het blijkt, dat thermen en spitsgrachten met elkaar iets te maken hebben, hetzij in tijdrekenskundige aanleg hetzij wegens motieven, waarvan de concrete formulering ons nog niet bekend is, ware wellicht rekening te houden met de werkhypothese, die prof. van Giffen ter zake stelt. Hij zou Heerlen willen vergelijken met Newstead, waar eveneens thermen zijn aangetroffen, omsloten met een gracht en een wal. Evenwel: *omnis comparatio claudicat!*

Samenvattend mag met voldoening geconstateerd worden, dat dank zij de in 1952 verrichte arbeid het romeins kaartbeeld van Heerlen aangevuld kan worden met

1. een tracé van een hoofdweg, gaande in noordelijke richting;
2. bewoning langs deze hoofdweg, vanaf het begin onzer jaartelling tot in de 4e eeuw;
4. een tweede spitsgracht op het thermenterrein, die met een reeds eertijds elders op dit terrein aangetroffen spitsgracht de thermen flankeren, waarbinnen wellicht nog meerdere gebouwensporen zich zullen aftekenen.

In de veelheid en verscheidenheid der tot nu toe ingetekende vondsten schemert het onderling verband door. De bewoningsanatomie in loco zal door het chirurgisch ingrijpen van het oudheidkundig ontleedmes volgens de verbeterde opgravingstechniek stilaan zijn organische opbouw gaan ontvouwen. Wij, de wachters bij dit cultuurhistorisch erfgoed, kunnen ons slechts verheugen over hetgeen met vereende krachten van zovele bij Heerlen's Romeins verleden geïnteresseerde studie- en practijkmannen tot nu toe is bereikt.

De Commissie:

J. J. JONGEN, Voorzitter.

L. VAN HOMMERICH, Secretaris.

F. X. SCHOBLEN, lid.

Rijksarchivaris J. J. Habets (1881-1893)

° 1829 Nov. 27 — † 1893 Juni 22

Bij het verschijnen van de eerste aflevering van de tweede jaargang van „De Nedermaas” (Aug. 1924) wijdde A. Welters een hulde-artikel aan J. Habets, waarvan de tekst geïllustreerd is met zijn foto alsmede met een foto van zijn grafsteen te Oirsbeek.

De plicht van blijvende herinnering aan Habets, de ontdekker van Limburgs verleden¹⁾, scherpte ons de redactie van „De Nedermaas” tot besluit van de beschouwingen van A. Welters in 1924 reeds in. Te Maastricht heeft men een straat in de nabijheid van het Emmaplein naar hem genoemd. Plannen tot het oprichten van een monumentale Habets-bank waren in Valkenburg in portefeuille.

Gaarne zullen wij U op de hoogte houden t.a.v. de maatregelen, die getroffen zullen worden om aan het gebeente van deze geleerde en priester een waardige, nieuwe, rustplaats te geven.

De Redactie

1) J. W. VAN WESSEM: Een groote zoon van ons gewest, in het „Limb. Dagblad”, 26 Nov. 1929. Voorts een artikel: „Wijlen Rijksarchivaris Habets”, in het „Limb. Dagblad”, 28 Dec. 1929.

Men raadplege zijn „In memoriam”, verschenen in de „Publications... dans le Limbourg”, 1893 en in „De Maasgouw” 1893, Aug. en Sept. afl.

De Benedictijnen in Merkelbeek

Als in Maart van het volgende jaar de Nederlandse katholieken het eerste eeuwfeest van het herstel der kerkelijke hiërarchie gaan vieren, zal er tevens een bescheidener jubilé te vermelden zijn, dat met het eerste min of meer verwant is. *Op 21 Maart zal het namelijk zestig jaar geleden zijn, dat er zich weer, voor het eerst sinds de hervorming, Benedictijnen in Nederland kwamen vestigen.* Daar deze stichting plaats had binnen de kring, waarin het „Land van Herle” zijn activiteit ontplooit, menen wij, dat de lezers van dit Bulletin het misschien interessant zullen vinden iets over deze nu al bijna vergeten stichting te vernemen.

De gegevens voor deze schets hebben wij, behalve uit enkele persoonlijke informaties en herinneringen, geheel geput uit bronnen en publicaties, die voor onze lezers toch niet toegankelijk zijn en daarom zullen wij er ons toe bepalen er hier eens voor altijd naar te verwijzen.

Hoewel het archief van onze abdij in de oorlogsjaren grotendeels verdwenen is, bezitten wij nog enkele portefeuilles met zeer uiteenlopende documenten en gegevens. Verder zijn er nog de officiële copieën van de Acta der Provinciale en Generale Kapittels van de Congregatie, waartoe Merkelbeek behoorde. Daarnaast komen de publicaties in verscheidene Benedictijnse organen en tijdschriften, waarin regelmatig min of meer uitgebreide kronieken en besluiten en decreten verschenen zijn. Ook in de litteratuur heeft de abdij een bescheiden plaats gekregen, als wij het zo noemen mogen, doordat Felix Rutten haar gebruikte als achtergrond voor zijn romannetje „*Onder de rook der mijn*”.

I

In Juni 1879 had de parochie Merkelbeek een nieuwe kerk gekregen, welke meer in het midden der parochie gebouwd was, te Douvergenhout¹⁾. De oude kerk van Sint Clemens te Merkelbeek (eigenlijk op de Kling), die nog van Karolingische oorsprong zou zijn, alsmede de daarbij gelegen oude pastorie werden toen ten geschenke gegeven aan de Liefdezusters van het Kostbaar Bloed te Sittard, die er een bewaarschool en een rusthuis voor ouden van dagen inrichtten. Deze zusters zijn er gebleven tot het einde van 1892. In die tijd hebben zij aan de pastorie nog een stuk bijgebouwd, terwijl ten noorden van de kerk een Lourdesgrot verrees (1887). Deze Lourdesgrot, waaraan een Broederschap verbonden was onder de titel van „Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen van Lourdes”, trok weldra zeer veel pelgrims, niet alleen uit Merkelbeek en de omliggende dorpen, maar ook uit verderaf gelegen plaatsen, en vooral uit de Duitse dorpen uit de hele aangrenzende streek.

Jaarlijks kwamen er duizenden pelgrims en tot de eerste wereldoorlog genoot de bedevaart naar O.L. Vrouw van Merkelbeek, zoals men het noemde, een zekere bekendheid. Een bedevaartsoord brengt echter een heel aparte zielzorg en al spoedig moesten de zusters ervaren, dat zij voor de pelgrims slechts weinig doen konden, evenals haar rector, die onmogelijk het vele werk aankon. Ook schijnt het, dat zij haar kleine hospitaal liever naar een stad wilden verplaatsen. Derhalve gaven zij aan de Bisschop van Roermond, Mgr. Boermans, te kennen, dat zij, met het oog op de beevaart, het klooster liever aan paters wilden overlaten. Mgr. Boermans aanvaardde de bezwaren volkomen en reeds spoedig had hij een nieuwe bestemming voor de gebouwen ²). In diezelfde dagen immers ontving hij van de Abt van Affligem (België) het verzoek om in zijn diocees een klooster te mogen stichten. Dit was geen toeval, want de monniken hadden van de Spiritueel der nonnen van Merkelbeek, die een vriend van Affligem was, vernomen, dat de zusters wilden vertrekken.

II

Hoe kwamen de monniken van Affligem er toe een stichting in Limburg te beproeven? In Affligem bevond zich in die jaren in het convent een kleine groep Duitsers en trouwens ook de abt, Dom Godehard Heigl (1887—1912), was een Duitser van afkomst. Het zou ons te ver voeren de redenen hiervan na te gaan. Door de ongunstige toestand in Duitsland (Kulturkampf) waren jongelui, die monnik wilden worden, gedwongen, hun toevlucht te zoeken in het buitenland en zij, die familie en bekenden in Affligem hadden, hebben zich als vanzelf tot deze abdij gewend.

Deze kleine groep koesterde nu de vurige wens in het eigen lieve vaderland een volledig Duits klooster te stichten. Toen de politieke situatie iets gunstiger werd, hebben de monniken tot tweemaal toe een poging gedaan een oude, leegstaande abdij te verwerven, maar deze pogingen stuitten af op de weigering van de Duitse Regering. Toen besloten zij een stichting te doen vlak bij Duitsland ergens op de grens, zodat zij hun activiteit toch rechtstreeks onder hun landgenoten zouden kunnen ontplooiën. Zo stonden de zaken, toen zij hoorden, dat de zusters het kloostertje in Merkelbeek zouden verlaten.

De omstandigheden waren hier dus in alle opzichten gunstig. De zusters zouden vrij kunnen heengaan; het huis zou zijn bestemming bewaren; de beevaart was verzekerd en de paters konden een huis krijgen vlak op de Duitse grens. De zaak was spoedig beklonken. De Bisschop alsook het Hoge Bestuur der Congregatie gaven hun toestemming en op 27 December 1892 kwamen een pater en twee broeders uit Affligem in Merkelbeek aan. Diezelfde dag nog werd de notariële koopacte verleden en verlieten de zusters het huis.

De pater en zijn helpers togen aanstonds aan het werk om het huis voor

zijn nieuwe bestemming gereed te maken. De eigenlijke stichting had plaats op 21 Maart, het feest van Sint Benedictus. Aan de vooravond kwam de abt van Affligem met de voor de stichting aangewezen paters en broeders te Merkelbeek aan. De volgende morgen had de eenvoudige plechtigheid van de canonieke oprichting plaats. Om negen uur begaven allen zich naar de kerk; de abt nam plaats op zijn zetel en liet het decreet der oprichting voorlezen; vervolgens hield hij een korte toespraak en stelde aan geestelijkheid en gelovigen Dom Herman Renzel als de nieuwe Superior voor. Daarna volgde een plechtige Hoogmis van het feest van Sint Benedictus, waarbij de abt pontificale assistentie verleende. Het nieuwe klooster stond onder de bescherming van Sint Clemens, de patroon van de oude kerk, en telde bij de stichting zestien monniken, paters, broeders en novicen.

III

Het nieuwe kloostertje begon zijn bestaan in alle armoede en eenvoud. Eigenlijk was er nog niets voorhanden, doch dank zij de liefdadigheid van de omwonende bevolking kwamen de monniken door de eerste moeilijkheden heen. Zo ontstond meteen een goede verstandhouding tussen het convent en de gelovigen en de herinnering daaraan is in Merkelbeek nog niet verdwenen.

De zielzorg vroeg aanstonds veel krachtinspanning en tijd, vooral wegens de beevaarten naar de Lourdesgrot, die vanuit Duitsland nog sterk toenamen. Soms zaten de paters van 's morgens vijf tot 's avonds negen uur in de biechtstoel en tussendoor preekten zij dan nog in het Duits en het Nederlands, want de meesten waren door hun korter of langer verblijf in Affligem deze taal machtig.

Daar dit klooster speciaal bedoeld was voor Duitse monniken, had men in Rome verlof gevraagd en verkregen om aanstonds een eigen noviciaat te mogen beginnen. Reeds na enkele maanden had de eerste professie plaats en een regelmatige toevloed van postulanten wekte grote verwachtingen voor de toekomst. Daarom achtte men het gewenst het klooster zo spoedig mogelijk zijn zelfstandigheid te geven en tot abdij te verheffen. Dit geschiedde dan ook reeds na drie jaar en op 24 Juli 1896 werd Dom Renzel, tot dan toe Superior, tot eerste abt gekozen. Op 15 Augustus werd de keuze bevestigd en op 15 September ontving de nieuwe prelaat de abtswijding uit handen van Mgr. Boermans. De kroniek voegt er aan toe, dat de belangstelling der gelovigen zó groot was, dat er meer mensen buiten op straat stonden dan in het kleine kerkje.

IV.

Nu Merkelbeek een volledige abdij geworden was, ontwikkelde het zich geleidelijk aan. De communititeit groeide allengs en telde in haar grootste uitbreiding ongeveer 75 leden. Het waren vooral Duitsers uit het westen

van het Rijk; daarnaast vinden wij elf Nederlanders, waaronder merkwaardig genoeg geen Limburgers.

Bij een dergelijke uitbreiding van personeel moest er natuurlijk ook gedacht worden aan uitbreiding der gebouwen. Reeds in de eerste jaren van hun verblijf in Merkelbeek voltooiden de monniken de verbinding tussen het klooster en de kerk. De zusters hadden reeds een gedeelte tussen de oude pastorie en de kerk bijgebouwd. De paters sloten hun bouw daarbij aan, geheel in dezelfde stijl. Erg geslaagd kan men deze verbinding zeker niet noemen.

In 1914, kort vóór het uitbreken van de oorlog werd er een nieuwe vleugel bijgebouwd op het Zuid-Oosten, aansluitend bij de tweede vleugel van de pastorie.

Ook aan een ruime kerk heeft van het begin af een grote behoefte bestaan. Aan uitbreiding der oude kerk viel niet te denken. Daarom besloot Dom Renzel een heel nieuwe kerk te bouwen. Op 4 April 1899 werd met de bouw ervan een aanvang gemaakt en ruim een jaar later was de kerk klaar. Zij is gebouwd naar de plannen van Dom Petrus Lambrecht van Affligem. Het is een nieuwgothische bouw met drie beuken en een transept. Volgens het ontwerp hadden er nog twee torens bijgebouwd moeten worden, maar dat is er nooit van gekomen. Op 29 Mei 1900 verrichtte Mgr. Drehmans de plechtigheid der Kerkwijding en stelde haar onder de bescherming van de H. Benedictus. Waarschijnlijk heeft men van toen af Sint Benedictus ook als tweede patroon van het klooster aangenomen, want sindsdien vinden wij steeds vermelding van de „abdij van Sint Clemens en Sint Benedictus”; later zelfs van „Sint Benedictus en Sint Clemens”.

V

Als we nu willen gaan spreken over de geestelijke activiteit der monniken en vragen hoe ver hun invloed zich daardoor heeft uitgestrekt, staan we voor een feitelijk niet te beantwoorden vraag. Het zal wel nooit mogelijk zijn de geestelijke invloed van een klooster uit te meten, zeker niet van een monnikenklooster.

De paters van Merkelbeek waren op de eerste plaats monniken. Hun eerste taak was dus het koorgebed. Hiermede begonnen zij 's nachts om twee uur. Dagelijks hadden zij een conventsmis in het koor en de andere getijden van het brevier waren gelijkelijk over de dagorde verdeeld.

Volgens de opzet van hun Congregatie echter sloten de monniken de actieve zielzorg geenszins uit³⁾. Een klooster is bovendien altijd min of meer een centrum van geestelijk leven voor de omgeving.

Wij zagen reeds, dat de bedevaart veel tijd en toewijding vroeg en dit bleef steeds toenemen. Vooral de toeloop van Duitsers was groot.

Verder gingen de paters veel op assistentie, in de omgeving, maar vooral in Duitsland, met name in de streek tussen Gangelt en Geilenkirchen. Ook gaven de paters veel voordrachten, missies en retraiten. Bovendien was vanaf ongeveer 1906 een der paters aangewezen als kapelaan in Merkelbeek.

In die jaren ook nam de abdijsredactie over van het Duitse tijdschrift „*Tabernakelwacht*”, een populair geschrift, om de devotie tot het H. Sacrament te bevorderen onder de gelovigen, door artikelen van dogmatische en historische aard, alsook door levensschetsen van heiligen, die door hun godsvrucht jegens het Allerheiligste uitgeblonken hadden. In 1908 had het tienduizend abonné's en de pausen Leo XIII en de Z. Pius X hebben er meermalen met lof over gesproken. De redactie van dit blad berustte bij Pater Corbinianus Wirz, die niet alleen als schrijver, maar ook als predikant een goede naam verwierf. Als hij begon te spreken, trok hij aanstonds aller aandacht en wist die tot het laatste te bewaren. Van zijn hand verscheen nog een boek over het H. Sacrament des Altaars in de kunst, dat hij aan de Z. Pius X liet aanbieden en waarvoor hij een persoonlijke dankbetuiging ontving. Van verdere literaire activiteit vonden wij slechts weinig sporen.

VI

Maar de apostolische ijver der monniken zocht nog andere wegen. In het begin dezer eeuw werd de situatie voor monniken in Duitsland blijkbaar gunstiger, want het gelukte hun kort na elkaar twee gestichten in het Duitse Rijk tot stand te brengen. De eerste was die van Cornelimünster ten Z.O. van Aken. Dit stadje dankt zijn ontstaan aan de oude abdijsnaam, gesticht in 817. De kerk en de gebouwen staan nog overeind, maar zij zijn in de vorige eeuw voor andere doeleinden bestemd. Toch is deze plek dierbaar aan alle Benedictijnen, want dit klooster is de stichting van de grote hervormer Benedictus van Aniane. Daar hij een persoonlijke vriend en raadgever van Lodewijk de Vrome was, wilde deze hem gaarne dicht bij zijn residentiestad Aken hebben. Daarom liet hij het klooster van Inda, zoals Cornelimünster oudtijds heette, bouwen. Deze abdijsnaam zou dan tevens als modelklooster moeten dienen voor heel het Karolingische rijk.

Op dit gebied nu verrees in 1906 een nieuw kloostertje, gesticht vanuit Merkelbeek en toegewijd aan Sint Benedictus van Aniane. In 1912 werd het een zelfstandige priorij. Thans bouwt men er een grote kerk en een nieuwe vleugel van het klooster.

Een tweede stichting volgde in 1914, deze keer in de oude abdijsnaam Siegburg. Nauwelijks was 'n kleine groep monniken daar aangekomen, toen de oorlog uitbrak. Het klooster werd toen ingericht tot lazaret, terwijl de meeste monniken onder de wapenen moesten. Ondanks deze en andere moeilijkheden bleef de observantie volledig intact. Na de oorlog kwamen nog tal van zorgen tengevolge van de bezetting van het Rijnland en de bruggenhoofden op de Rijn (Siegburg lag in de sector van Keulen), maar de gemeenschap hield vol en na jaren van hard werken volgde het succes, toen Siegburg in 1935 tot abdijsnaam verheven werd. Thans zijn daar de meeste monniken van het oude Merkelbeek.

Een derde post waar Merkelbeekse monniken hun plaats innamen, was de missie in Noord Transvaal. In 1909 werden de districten Waterberg

en Zoutpansberg tot een Apostolische Praefectuur verheven en aan de abdij der Belgische Provincie van de Primitieve Observantie toevertrouwd. Ook van Merkelbeek werkte een aantal monniken in deze missie. Van de twee Nederlanders, die er heen gingen, is de ene kort na deze oorlog overleden, de andere werkt er nog steeds.

VII

Een uiterst moeilijke en harde vuurproef voor de abdij was de eerste wereldoorlog. Meer dan dertig paters en broeders werden onder de wapenen geroepen, zodat de abdij bijna verweesd achterbleef, zij leek wel uitgestorven. Twee oudere paters namen de zorg voor de keuken op zich; het moest ook zó kunnen gaan en het ging inderdaad.

Over deze periode weten wij slechts weinig. Voor de abt Dom Renzel was het een zware tijd. Hij had meer dan twintig jaren in de Belgische kloosters vertoefd, hij was bovendien Visitator der Belgische Provincie en nu was hij als Duitser officieel haar „vijand”. Daarenboven had hij de zorg voor zijn abdij in zeer moeilijke omstandigheden en tevens moest hij zijn aandacht verdelen over alle fronten, waar zijn zonen streden. Dit alles drukte hem zó zwaar, dat hij in het voorjaar 1918, bij gelegenheid van een visitatie afstand deed; hij was een gebroken man. Nog vier jaar leefde hij in Siegburg, waarheen hij zich begeven had en stierf er op 9 Mei 1922, algemeen betreurd en vereerd als een voorbeeld van heilige, religieuze ijver.

De abdij kon echter niet zonder overste blijven, en daar de oorlogstoestand geen normale verkiezing toeliet, werd er op een andere wijze in voorzien. Eén der monniken, Dom Romuald Wolters, die in Rome gestudeerd had en reeds enkele jaren het ambt van novicenmeester uitoefende, werd voorlopig tot Administrator aangesteld. In die functie heeft hij twee jaar de abdij bestuurd. Toen de rust en het normale verkeer zich algemeen begon te herstellen, nam het Hoge Bestuur der Congregatie de nodige maatregelen voor een geregelde abtskeuze en op 12 Maart 1920 kwam het kapittel bijeen, om onder praesidium van de abt van Steenbrugge een nieuwe abt te kiezen. De stemmen verenigden zich uiteindelijk op de tijdelijke Administrator, Dom Wolters. Op 11 April, Beloken Pasen, had op luisterrijke wijze de abtswijding plaats, verricht werd door Mgr. Laurentius Schrijnen, terwijl als assistenten optraden Dom Ildefons Herwegen, abt van Maria Laach en Dom Victor van den Einde, abt der Trappisten te Echt. Verder waren er talrijke gasten, geestelijken en leken. Ook het dorp, dat smaakvol versierd was, deelde in de feestvreugde.

Na de feestelijkheden keerde het gewone leven weer terug en daarmee de zorgen van elke dag. In de eerste jaren na de oorlog waren deze zeer groot en daarbij voegde zich nog een speciale voor Merkelbeek, namelijk de opkomende mijnindustrie. De monniken vreesden nu, zij het wat voorbarig, dat ook Merkelbeek direct in de mijnstreek betrokken

zou worden en dan zou het met de landelijke stilte gedaan zijn. Daarbij kwamen nog andere bezwaren van meer ondergeschikte aard en al deze redenen samen waren voor de abt aanleiding naar een nieuw tehuis uit te zien. Allereerst richtte hij zijn blik op Duitsland om te zien of daar geen oude abdij beschikbaar zou zijn, beroemd om haar verleden en geschikt om hersteld te worden, maar weldra bleek hem, dat zulks niet mogelijk was. Toen nam hij het kloeke besluit ergens in Nederland in een rustige streek een heel nieuwe abdij te bouwen. Daarvoor vond hij een zeer geschikt terrein bij het gehucht Mamelis in de gemeente Vaals. De oude boerderij, waaraan het gehucht zijn naam ontleent, hoorde tot dit nieuwe bezit der monniken. Het is een oude hoeve van de voormalige abdij van Burtscheid bij Aken en zo bestaat er dus een rechtstreekse band met het monastieke verleden in het land van Vaals. Midden op dit terrein, vlak op de grens, verrees een nieuwe abdij, gebouwd volgens de plannen van de architecten Boehm en Weber. Op 13 Juni 1922 had de eerste-steenlegging plaats en op 1 Augustus 1923 vertrokken de monniken van Merkelbeek naar hun nieuwe klooster, de abdij Sint Benedictusberg te Mamelis. Nog diezelfde dag kwamen de eerste paters Carmelieten in de verlaten abdij, die nu officieel geen abdij meer was, ook al heeft zij in de volksmond die naam nog lang behouden.

Abdij Sint Benedictusberg, Mamelis.

fr. C. DAMEN O.S.B.

- 1) De gegevens over deze „kerkgeschiedenis“, die een beschrijving verdienen zou, ontving ik van den heer W. J. Vromen te Brunssum, oud hoofd der school te Merkelbeek.
- 2) Bij de overdracht van de kerk en de pastorie aan de Zusters was uitdrukkelijk bepaald, dat, als de Zusters zouden vertrekken, de Bisschop beslissen zou, wat er met de gebouwen geschieden moest.
- 3) De Benedictijnen vormen geen gecentraliseerde eenheid als de moderne orden en congregaties. De kloosters zijn gegroepeerd in (meest nationale) congregaties, die onderling nogal verschillen en samen slechts een federatief verband vormen. Een dier congregaties is van die van Subiaco, genaamd Van de Primitieve Observantie. Deze congregatie is wegens haar uitgebreidheid weer onderverdeeld in provincies. Zo is er ook een Belgische Provincie, waartoe onder andere Affligem behoort en ook Merkelbeek hoorde daartoe tot 1922. Toen is een aparte Duitse provincie opgericht, waartoe behoorden Merkelbeek, Cornelimünster en Siegburg. Zie verder de Kath. Enc. Sub verbo Benedictijnen.

IETS OVER HET *Onderwijs in Schaesberg*

(Vervolg)

De baron van Burtscheid, die aanspraak maakte op de erfenis van Frederik Sigismund Theodoor en zich als zodanig met de zaken der heerlijkheid bemoeide, koos stelling tegen de koster-schoolmeester. In een schrijven van 30 Juli 1749 aan de schout, wijst hij er op, dat de Macker niet voldoet aan de in de fundatie gestelde eisen, omdat hij geen Latijn kan onderwijzen en dat de schout moet uitzien naar een bekwaam persoon. Daarvoor voelde de schout echter niets en pastoor Veldius blijkbaar ook niet. Toen bisschop Rabiano van Roermond het volgend jaar het H. Vormsel kwam toedienen, legt de schout hem een verklaring van 't gerecht over, inhoudende, dat niemand in de parochie in staat was Latijn te onderwijzen. Daarop bevestigde de bisschop de benoeming van de Macker als koster en schoolmeester.

Daarmee was de zaak echter niet afgedaan. De baron van Burtscheid bleef ageren tegen de koster, die inmiddels schepen was geworden. Op zijn verzoek op 6 Oct. 1752, verklaart Jacobus Voragen, burgemeester van 1749—'51, dat hij tegen zijn zin burgemeester is geworden door dreigementen van de schout, dat hij gekozen is door de schout en 4 of 5 inwoners en dat hij de verklaring, dat niemand in de parochie in staat was Latijn te onderwijzen, heeft ondertekend, zonder dat hij op de hoogte was van de inhoud van de stichtingsoorkonde.

Het was ook bij deze gelegenheid, dat de weduwe Maria Dautzenberg van de Lichtenberg de reeds genoemde verklaring aflegde, dat zij haar zoon naar de pastoor van Eys heeft moeten sturen om Latijn te leren, en dat 'n andere zoon ook Latijn zou willen leren.

Maar de Macker bleef schoolmeester. Hij vervulde deze post tot 1774, toen hij verhuisde naar Hoensbroek, waar zijn vader koster geweest was en alwaar hij in 1781 overleed.

Te Schaesberg werd hij opgevolgd door Mathias Jozef Gielen, die behalve koster en schoolmeester, ook nog landmeter was. Daar pastoor Daniëls zelf een geletterd man was, zal hij wel toegezien hebben, dat de koster de nodige ontwikkeling bezat. Toch moet hij niet veel voor 't schoolmeestersbaantje gevoeld hebben, want in 1795 klagen de inwoners bij de bisschop er over, dat de koster geen school doet, ofschoon hij daarvoor betaald wordt. Het gemeentebestuur wilde hem dwingen onderwijs te geven, doch zonder resultaat. In 1797, onder het Franse Bewind, werd hij ontvanger. Hij kocht 8 bunder kerkegoed (gelegen tussen het spoor, Streperstraat, Ruitersstraat en Heerlerweg) voor de som van 2000 franken. Daar hij deze niet aan de kerk wilde terug geven, werd hij in 1806 door de bisschop van Luik als koster ontslagen. Hij stierf in 1829 in zijn huis in de Streep.

Intussen was reeds in 1804 een ander onderwijzer benoemd, H. J. Körver, geboren te Aken in 1781. Hij woonde in bij de burgemeester Joes Jongen (Hoofdstraat 21), waar ook school gehouden werd. Hij komt tot 1819 herhaaldelijk als doopgetuige voor. Zijn opvolger als onderwijzer was Hubert Konsten uit Eijgelshoven, die een eigen schoolgebouw kreeg (de tegenwoordige bibliotheek. Hoofdstraat 8), dat in 1827 door het gemeentebestuur gebouwd werd. Gedurende het Belgische Bewind, van 1830—'39, legde hij zijn baantje neer; hij bleef trouw aan Koning Willem I. Als makelaar in tarwe voorzag hij in zijn onderhoud. Hij genoot een provisie van een merk (2½ cent) per vat! In 1839 hervatte hij zijn taak. Voor zijn trouw aan de Nederlandse zaak ontving hij een koninklijk schrijven en een gouden medaille. Hij bleef onderwijzer tot 1862, toen hij opgevolgd werd door P. Vliegen, geboren te Mechelen. In 1880 werd een nieuwe school gebouwd (de tegenwoordige H. Hart-school), die tot 1903 als gemeenteschool dienst gedaan heeft. In 1887 kwam een tweede leerkracht: L. Linssen uit Thorn werd als ondermeester aangesteld. Daar beide onderwijzers nogal lichamelijke tegenstellingen vertoonden, werden ze onderscheiden als „der groete” en „der klinge” meester. Als derde leerkracht volgde in 1893 M. Louppen uit Heerlen.

Meester Vliegen en meester Linssen hebben beiden meer dan 40 jaren het onderwijs in Schaesberg gediend. De eerste tot 1903, toen hij plotse-ling overleed, de tweede tot 1934, toen hij gepensionneerd werd. Hij is op 16 Jan. 1949 te Kerkrade overleden.

De toename der bevolking door vestiging van de mijnbouw, evenals de invoering der leerplicht, hadden bouw van scholen en uitbreiding van het onderwijzend personeel ten gevolge, waardoor de toestand op 't gebied van onderwijs totaal veranderd is.

Ook is het openbare onderwijs door bijzonder onderwijs vervangen. De eerste bijzondere school werd in 1904 opgericht door de Soeurs du Sacré Coeur, die door de opheffing der kloosterorden uit Frankrijk verdreven, op Schaesberg een toevluchtsoord vonden.

J. J. JONGEN

kasteelruïne schaesberg

In het laatste jaar heeft het Rijksbureau voor de Monumentenzorg aandacht geschonken aan de ruïne van het kasteel Schaesberg met het oog op stuiting van verder verval. Ten einde de toestand der funderingen grondig te kunnen bestuderen, zijn de grachten drooggelegd. Daarbij is in de noordoosthoek, naast de toren, die nog overeind staat, een interessante houtconstructie te voorschijn gekomen, bestaande uit zware eikenhouten palen, die twee concentrische cirkels vormen met een in het midden eikenhouten vloer. Het geheel doet denken aan de overblijfselen van een verdedigbare toren, een donjon, zoals die in de 10e eeuw gebouwd werden. Het zou dan de of een voorloper kunnen zijn van het tegenwoordige renaissance-kasteel, dat in staat van verval verkeert en zich op hoge ouderdom zou kunnen beroemen.

Het is te hopen, dat Monumentenzorg zijn werk hier voortzet en redt wat nog te redden valt.

J. J. JONGEN

Het Heerlense Politiewezen

in de franse tijd

(Vervolg)

Aaangezien de aanstelling van veldwachters in alle landbouwgemeenten van de Republiek een wettelijk voorschrift is, verzoek ik U, ingeval gij daaraan nog geen gevolg hebt gegeven, aan de Onderprefect van Uw arrondissement een of meer personen voor te dragen, omtrent wier zedelijk gedrag en geschiktheid vooraf het advies van de gemeenteraad moet worden ingewonnen, evenals omtrent de toe te kennen bezoldiging. Alsdan zullen ingevolge de artikelen I en II van de Wet van 20 messidor an III en artikel V van het Besluit der Consuls van 25 fructidor an IX de commissien aan de veldwachters worden uitgereikt.

Op 15 April 1806 richtte de Prefect te Maastricht een rondschrijven tot de Maires van het Departement betreffende de bezoldiging van de veldwachters.

De Prefect verwijst daarbij naar het Keizerlijk decreet van 23 fructidor an XIII (10 September 1805), waarbij wordt bepaald, dat in alle gemeenten, waar het tractement van de veldwachters niet uit de gemeentelijke inkomsten, met inbegrip van de opgelegde boeten, kan worden bestreden, en ingeval de inwoners niet bereid zouden zijn het tractement of het daaraan ontbrekende bedrag door een vrijwillige bijdrage te dekken, het vereiste bedrag ingevolge art. III, Sectie VII van de Wet van 6 October 1791 betreffende de landelijke eigendommen en gebruiken en de veldpolitie, omgeslagen moet worden over de eigenaren of pachters van niet omheinde terreinen, door heffing van een centime de frank op de door hen verschuldigde grondbelasting.

Het loon van de veldwachters kan dus op drieërlei wijze worden bepaald. Deze zo nuttige, in het belang van de landbouwers ingestelde bewakingsdienst, blijkt in tal van gemeenten nog niet behoorlijk te zijn geregeld. Aan de raadsvergadering, die op 1 Mei zal worden gehouden, moet daarom de vraag worden voorgelegd of het aantal in dienst zijnde veldwachters voldoende is voor de bewaking van het gehele gebied. Indien zulks niet het geval is, moet het aantal worden vastgesteld. Ten einde de Raad in staat te stellen het corps onverwijld aan te vullen, dient gij een lijst van candidaten over té leggen.

De Raad stelt vervolgens voor ieder hunner de bezoldiging vast, waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat de veldwachters geen nevenberoep mogen uitoefenen. In geen enkel jaargetijde mogen de velden zonder toezicht worden gelaten. De veldwachters moet derhalve een onafhankelijk bestaan zijn verzekerd; zij mogen in geen geval in de verleiding komen zich met de overtreders van de wet in te laten.

Getracht moet worden de uitgaven te dekken door een vrijwillige bijdrage. In gemeenten, waar het gebruikelijk is, dat de veldwachters hun beloning in natura ontvangen, bestaat geen bezwaar deze wijze van beloning te handhaven, mits de verstrekking in natura overeenkomt met het geldelijke bedrag van de bezoldiging. Voorts zegt de Prefect, dat hem ter ore is gekomen, dat de Maires de dienst van de veldwachter zouden toevertrouwen aan eigen dienstpersoneel en dat personeel tevens in dienst houden. Dit misbruik moet worden afgeschaft. De veldwachters staan uitsluitend onder bevel van de Maires; zij mogen dienst doen als deurwaarder, voor de oproeping van de raadsvergaderingen, voor de dienst van de Commissarissen répartiteurs (personen belast met de vaststelling van de grondbelasting), voor de oproeping van dienstplichtigen, als bewaker en als bode van de burgemeester. Geen enkele andere opdracht mag hun worden verstrekt, aangezien hun taak bestaat uit het toezicht houden in de velden.

In de raadsvergadering van 16 April 1806 werd door de Maire de benoeming van een veldwachter voorgesteld, daar, zoals hij mededeelde, de aanstelling van veldwachters lange tijd tot nadeel van de inwoners was verwaarloosd.

Goedgekeurd werd de benoeming van BOULET, wonende te Maastricht, op een jaarlijkse bezoldiging van 300 francs.

Het schijnt, dat deze persoon de benoeming niet heeft aanvaard, daar hij later niet meer wordt vermeld.

Door de Maire werd op 1 Mei 1806 een reglement voor de veldwachters van Heerlen opgesteld.

Voor de samenstelling van dit reglement diende als leidraad het onder het oude regime van toepassing zijnde reglement, vastgesteld door de Commissarissen van de Banken van het Land van Valkenburg van 3 September 1777. Na het aanbrengen van enkele wijzigingen hechtte de Prefect op 16 Juli 1806 aan dit reglement zijn goedkeuring.

Uit de notulen van de gemeenteraad van 3 Mei 1806 blijkt, dat de gemeente destijds twee veldwachters in dienst had, te weten: Leonard GEIJSENDORP en Theodoor MEULENBERG. Servaas KREKELS was toen blijkbaar niet meer in functie.

Aangezien men deze beide personen niet berekend achtte voor hun taak, omdat zij lezen noch schrijven konden en daardoor niet in staat waren hun dienst naar behoren te verrichten, besloot men hen te ontslaan.

Verder werd in deze vergadering naar voren gebracht, dat voorheen steeds drie veldwachters in dienst van de gemeente waren; aangezien echter geen van allen geschikt was geweest voor de functie van politiemans, was men van mening, dat voortaan met één veldwachter kon worden volstaan, mits deze de nodige geschiktheid bezat en behoorlijk onder toezicht werd geplaatst. Een dergelijk persoon zou echter met minstens zes honderd francs per jaar moeten worden bezoldigd, een uitgave die voor de gemeente met het oog op haar grote schuldenlast te zwaar moest worden geacht. Men zou derhalve naar een mindere kracht moeten uitzien. Deze meende men gevonden te hebben in de per-

soon van Anton BOER, van beroep wever en wonende in deze gemeente. BOER bezat weliswaar niet de mate van geschiktheid, die men zich had voorgesteld, doch daar hij lezen en schrijven kon en overigens op zijn gedrag niets aan te merken viel, werd niettemin tot zijn benoeming besloten. Zijn jaarlijkse bezoldiging werd vastgesteld op 244 francs, benevens een kledingtoelage van 50 francs. Dit laatste bedrag werd ter beschikking van de maire gesteld, die voor de aanschaffing van de kleding zou zorg dragen. In geval van ontslag, overlijden of anderszins waren de veldwachter of diens nabestaanden gehouden het uniform en de andere hem ter beschikking gestelde uitrustingsstukken aan de gemeente terug te geven.

In de raadsvergadering van 6 Mei 1806 werd door de maire medegedeeld, dat hij ingevolge het keizerlijk decreet van 23 fructidor an XIII (10 September 1805) en het rondschrijven van de prefect van 15 April 1806 getracht had de bezoldiging van de veldwachter uit vrijwillige bijdragen van de ingezetenen te bestrijden, doch dat, gelijk trouwens was te verwachten, deze poging niet was geslaagd, omdat . . . bij de ingezetenen niet de gewoonte bestond vrijwillig offers te brengen.

Besloten werd deze uitgave van 294 francs evenals voorheen te dekken door de grondbelasting met een centime per frank te verhogen voor elk der jaren XIV (23 Sept. 1805 — 18 Sept. 1806) en 1807.

Daar Anton BOER de benoeming niet had aanvaard, werd op 12 Mei 1806 in zijn plaats benoemd Nicolaas HOEPERMANS; deze bedankte echter reeds voordat zijn aanstelling bekrachtigd was.

In de vergadering van 26 Juni 1806 werd van het ontslag van Anton BOER mededeling gedaan en werd besloten Theodoor MEULENBERG wederom als veldwachter aan te stellen. Gezegd werd, dat hij zich sinds enige tijd op de schrijfkunst had toegelegd en dat hij van onbesproken gedrag was. Hij werd op dezelfde voet bezoldigd en onder dezelfde voorwaarden aangesteld als voor Anton BOER waren bepaald.

MEULENBERG, die te Heerlerheide woonde, werd bij besluit van de Prefect van 12 Juli 1806 tevens aangesteld als „surveillant de l'octroi” op een jaarlijkse vergoeding van 60 francs.

Ter verklaring diene, dat deze functie ten doel had toe te zien op de naleving van het gebruik van heidegronden, waarvan de ontginning bij octrooi werd verleend.

Op 2 September 1809 deelde de Prefect aan de Maire mede, dat de veld- en boswachters voorlopig werden belast met de dienst van de gendarmerie. Voor Heerlen betrof dit slechts één veldwachter.

Het dienstverband van MEULENBERG is blijkbaar niet van lange duur geweest, want in de raadsvergadering van 14 Mei 1810 werd besloten de enige toen in functie zijnde veldwachter met name Hubert Joseph QAEDVLIET te ontslaan. QAEDVLIET deed ondanks herhaalde waarschuwing niet zijn plicht; hij was niet alleen nalatig en lui, doch bovendien aan de drank verslaafd. Men meende dan ook de sedert geruime tijd van alle kanten tegen hem ingekomen klachten, niet langer

onopgemerkt te kunnen laten. De maire werd verzocht in de volgende vergadering de benoeming van een nieuwe veldwachter aan de orde te stellen.

Door de Prefect werd 30 Augustus 1810 ter kennis van het gemeentebestuur gebracht, dat als veldwachter in particuliere dienst van de heer DELEAU door hem was benoemd Anton SCHULL.

In de raadsvergadering van 6 April 1812 werd medegedeeld, dat naar de vacante betrekking van veldwachter op 1 Augustus 1811 had gesolliciteerd Jan Adam COUMANS, opzichter in particuliere dienst, wonende te Schinnen, canton Oirsbeek.

Aangezien men omtrent COUMANS gunstige inlichtingen had verkregen werd hij als gemeenteveldwachter aangesteld onder voorwaarde, dat telken jare in de maand Mei de gemeenteraad zich zou beraden omtrent zijn aanblijven.

COUMANS was de laatste gemeenteveldwachter onder het Franse bewind.

W. LINDELAUF

het oude huis aan de veemarkt

(wilhelmnaplem 24)

Omtrent het huis aan de Veemarkt zij nog ter aanvulling van het artikel in aflevering 2 van de 1e jaargang het volgende vermeld.

In het tijdvak, gelegen tussen de bewoning door de weduwe ROBROEK-HOENE, die op 21 September 1790 overleed en de aankoop van het huis door Albert SCHULTZE in het begin van de negentiende eeuw, heeft het huis, zoals bij nader onderzoek is gebleken, nog een andere eigenaar en bewoner gehad.

Na de dood van de weduwe ROBROEK is het huis 4 December 1792 aangekocht door Abraham Jacob DE JACOBI voor de prijs van 3200 gulden brabant Maestrichter cours; de godsheller bedroeg 10 schellingen, de licop 15 flesschen wijn ad 2 schell. per flesch.

Het huis verkeerde toentertijd blijkbaar in minder goede staat. De koopakte vermeldt althans „vermits het hujs voor den Heer incooper naer zijn staet en conditie onbruikbaar is, en in die staet onbewoonbaar, bujten en behalven de reparatien dewelke daeraen moeten gedaen worden, soo sal den Heer incooper vrijstaen, om aen het selve ingekogt hujs van nu af aen alsulke veranderingen en melioratien te doen, als den Heer incooper tot sijn gerief en commoditeit noodig heeft, en goeddunken sal, except nogtans, dat gedurende het jaar van retract de schuur en stallinge ongetouchert moeten blijven, en niet afgebrooken moogen worden, den maer alleen, dat het den Heer incooper sal vrijstaen, om den stal tot het stallen van een paerd sal moogen laeten preepareeren”.

Het huis was laatgoed, belast met vier vat rogge jaarlijks aan de geestelijke goederen van Haar Hoog Mogende. (L. v. O. No. 2056 blz. 486, R.A. Limb.).

DE JACOBI werd geboren te Maastricht, trad op 12 Mei 1787 in het huwelijk met Louisa Henrietta DROUIN en overleed te Heerlen, 27 Prairial an X (16 Juni 1802) op 44-jarige leeftijd.

DE JACOBI was tot 1796 secretaris van de Hoofdbank Heerle en van 1801 tot aan zijn dood maire van Heerlen.

W. LINDELAUF

Op 28 Augustus j.l. heeft de Kring het genoegen gehad met 'n 46-tal voor deze tocht ingeschreven abonne's, onder geleide van de Heer J. J. Jongen, voorzitter, een studie-reisje te maken naar de geconserveerde oudheidkundige objecten van romeins- en van vroeg-christelijk karakter te Keulen.

De route bracht ons, in 'n zeer comfortabele touringcar van de autobus-onderneming de I.A.O., langs het machtig kasteelcomplex Stolberg, om vervolgens het fraaie dal van de Vicht in ogenschouw te nemen. De hevige gevechten van het winteroffensief 1944—1945 hebben met name in het Hürtgenwald hun sporen achtergelaten. De Heer Jongen gaf ons temidden van het verwoeste bosgedeelte een exposé der krijgsverrichtingen ter plaatse. De oorlog heeft hier merkwaardige gevolgen gehad. Ten gevolge van maandenlange gevechten was het bos vernield en ontoegankelijk vanwege de mijnen en andere projectielen, die er lagen. Thans heeft men deze opgeruimd en het bos geroid. Het hele gebied van ± 30.000 h.a. zal in bouwland worden omgezet. Reeds zijn er wegen aangelegd en zijn er boerderijen verzezen. Bij Hürtgen ligt een Duits soldatenkerkhof, dat onlangs door Kardinaal Frings is ingezegend. Een prachtig gezicht leverde *Nideggen* op met zijn imposante burcht vanuit het dal der Roer hoog oprijzend. Hier werd gepauseerd voor een bezoek aan het kasteel. In Münster EIFEL, een vroeg-middeleeuwse stichting van de abdij Prüm, werd geluncht, waarna de tocht naar Keulen werd voortgezet, waar men rond 3 uur in de namiddag arriveerde.

Allereerst kreeg het gezelschap toegang tot de aan de Zuidzijde van de Dom te bezichtigen fraaie Dionysos-mozaiëk, waarbij Dr. Bauer bij ontstentenis van Prof. Dr. Fremersdorf, mede aan de hand van een situatiekaart, ons de bedoeling van deze vloer alsmede de betekenis der verschillende figuren uiteenzette.

In de Dom namen we een kijkje bij de zeer vroege funderingsresten, die onder leiding van Dr. Doppelfeld momenteel worden blootgelegd.

Indrukwekkend was de rondgang temidden der geconserveerde relicten onder de St. Severin, zowel uit oogpunt van opgravingstechniek, van conserveringsmethode, alsmede van documentatie van het bestaan van een christengemeente tijdens de romeinse bestuursperiode. Als aansluiting op de voordracht, die prof. Fremersdorf in November 1951 ter zake te Heerlen had gehouden, was deze toetsing aan de feiten zeer instructief. In het „Bulletin” van 1951, blz. 43—44, is hierover uitvoerig gesproken, waarnaar korthedshalve moge worden verwezen.

Om half elf arriveerde het gezelschap wederom te Heerlen.

L. v. H.